

Tim Judah

Ukraina och återuppbyggnaden

New York Review of Books, 11 januari 2023

Såväl optimister som pessimister har börjat fundera över hur det kommer att gå för Ukraina när kriget väl är över.

Det har nog inte riktigt framgått hur tungt skuggan av Jugoslaviens våldsamma sönderfall vilar över Ukraina. Vladimir Putin och hans bundsförvanter använder ofta fallet Kosovo, en gång Serbiens södra provins, och förklarat självständigt 2008, som en föregångare till Rysslands erkännande – och sedermera annektering – av Krim 2014 och delar av östra Ukraina ifjol. Huruvida den parallellen har någon giltighet eller inte kan lämnas därhän just nu. För Putin innebar Rysslands oförmåga att stoppa Natos sjuttioåttio dagar långa bombning av Serbien 1999, då hundratusentals etniska albaner flydde undan serbiska styrkor, ett lågmärke för landets post-sovjetiska kollaps och förödmjukelse. Att använda Kosovo för att rättfärdiga sitt nuvarande agerande är en grov form av geopolitisk skadeglädje. Men när jag tänker på Ukrainas framtid återkommer jag hela tiden till Bosniens och Herzegovinas öde efter kriget. I juni samtalade jag med Alida Vračić, en bosnisk samhällsanalytiker.

Vi befann oss på ön Cres i Adriatiska havet. Jag bandade vårt samtal och när jag lyssnar på det igen kan jag höra havets milda brus mot stranden och förbipasserande vänner ropa åt oss. Ön Cres bytte ägare under den sista period då stora bitar av europeiskt territorium skyfflades från ett land till ett annat. 1947 överfördes den från Italien till Jugoslavien. När det landet upphörde att existera tillföll den Kroatien. På andra sidan av den närliggande Istriska halvön ligger Trieste, som i slutet av andra världskriget blev föremål för en bitter fejd mellan det kommunistiska Jugoslavien och det av Väst stödda Italien. 1954 blev staden åter italiensk medan den södra delen av regionen blev jugoslavisk. Samma år överfördes Krim, som tillhört Ryssland, till Ukraina. Eftersom de båda sovjetrepublikerna ingick i samma land hade det ingen större betydelse då. Idag är frågan om Trieste bortglömd, medan Krim däremot rest sig som en zombie från de döda.

Vračić berättade att hon blivit oroad när en gemensam vän i Odessa sagt att Ukraina skulle ”vinna kriget till slut, oavsett alla risker”. ”Det var exakt så vi kände i Bosnien 1992”, sade hon. Hon var fjorton år då och sökte skydd undan serbiska granater i källaren hemma i Sarajevo. ”Vi hörde på radio och där spelade man patriotiska sånger om hur stark vår armé var och hur vi när detta krig en gång var över skulle fira.” Men trettio år senare känner hon bara bitterhet. ”Detta är vad som verkligen gör mig orolig för ukrainarna”, sade hon:

”De bör verkligen vara inställda på mängder av besvikelser ... Folk som inte ens nödvändigtvis befann sig i Ukraina kommer att bli de som hyllas efteråt för den ukrainska arméns framgångar. Folk som inte varit vid fronten kommer att göra sig rika över en natt. Att folk berikar sig på kriget och allt som ukrainarna kanske inte ser just nu kommer att inträffa och de besvikelserna kommer att göra mer ont än det krig som pågår.”

*

Man behöver bara googla orden ”Ukraina” och ”återuppbyggnad” för att inse att mycket tankearbete redan ägnats vad som ska hända efter kriget. De hisnande penningssummor som EU och internationella finansinstitutioner, samt regeringarna i Ukraina och dess allierade, svänger sig med just nu skulle, om de blev verklighet, kunna betala för allt från återuppbyggnad av bostäder och infrastruktur till fossilfri energi. Så länge kriget pågår är emellertid de summorna bara fiktiva. Men om vi antar att en mycket stor del av Ukraina – om än inte hela –

kommer att förbli fritt eller befrias från ryssarna kan det vara värt att börja ställa sig frågan om hur landets framtid kommer att se ut.

Hur man ser på den framtiden beror på om man är optimist eller pessimist. Den pessimistiska uppfattningen är att Ukraina kommer att bli ett nytt gigantiskt Bosnien. Om, till exempel, ett hypotetiskt fredsavtal återställde Ukrainas gränser, men gav någon form av autonomi till Krim och de delar av Donetsk och Lugansk, som de facto kontrollerats av Ryssland sedan 2014 och annekterades i fjol, skulle det kunna göra landet till en ytterst dysfunktionell stat. Det är vad som skedde i Bosnien, där decentralisering och ständiga hot om att den av serberna kontrollerade regionen bryter sig loss har gjort det svårt och ibland omöjligt för landets fjorton olika regeringar – som funnits efter det avtal som 1995 satte punkt för kriget i Bosnien – att förse de 3,2 miljonerna medborgare med grundläggande service. År efter år minskar landets befolkning, en tendens som var märkbar i Ukraina före invasionen.

För närvarande är emellertid de flesta i Ukraina optimistiska, stärkta av de storartade segrar deras armé hemfört och som lett till att ryssarna kastats ut från hälften av det territorium de erövrade i våras. I november satt jag åter vid havet, men den här gången i Odessa. På en restaurang tillsammans med Igor Tkatchuk, biträdande chef för den regionala förvaltningen i Odessa. Det är tillåtet att promenera på stranden där, men simning är förbjudet. Förra sommaren dödades några som struntade i förbudet när de utlöste minor avsedda att döda ryssar om de skulle våga sig på en attack mot staden från havet.

Elektriciteten hade varit borta större delen av de två senaste dygnen – det första längre strömavbrottet i Odessa sedan början av invasionen. Tkatchuk berättade om de planer som upprättats för att evakuera barn och andra utsatta om missilerna orsakade så mycket skada på el, uppvärmning och vattenförsörjning i regionen att normalt liv inte längre var möjligt. När jag frågade hur mycket det skulle kosta att reparera de skador som Odessa redan åsamkats svarade han att han inte visste: ”Vi kommer att räkna skadorna när vi segrat.” (Ryska missiler orsakade åtskilligt mer skada på viktig infrastruktur i Odessa vedkorna efter vårt samtal.) Och så, exakt med den sortens ordval som oroade Vračić, sade han att han haft en uppenbarelse efter att ljuset slocknat. ”Jag befann mig i snabbköpet när jag insåg att vi var omöjliga att besegra! Folk log och höll sig lugna, ingen panik.”

På andra sidan staden träffade jag Olga Belenko, ägare till kafé Atelier mitt emot bokmarknaden. Fönstren var täckta för att skydda kunderna – av dem var det många som arbetade på sina laptops eftersom de inte hade någon ström hemma – från glassplitter i händelse av en missilattack. Strax efter invasionen, sade hon, hade hon stängt kaféet och flytt till Spanien. Tre veckor senare hade hon bitt de anställda öppna det igen och återvänt hem. Hon hade gjort det för att hon kände sig ansvarig för alla som arbetade åt henne: ”De behöver pengar för att kunna leva.” Av de trettio som arbetade åt henne före invasionen är tjugo kvar. Två har gått med i armén och åtta lämnat landet. Antalet kunder var tillbaka på samma nivå som före kriget, men inkomsterna 35 procent lägre på grund av inflationen, som förra månaden uppgick till 26,6 procent. Belenko berättade att hon arbetade på en ny affärsidé: torkade livsmedel, liknande militära ransoner, men tillagade så att alla kunde gilla dem. ”Så ser verkligheten ut för oss”, sade hon. ”Vi får inte ge upp. Vi behöver nya idéer. Det går inte att bara sitta och vänta på hjälp.”

*

Två timmars bilresa bort ligger staden Mykolaiv, som ryssarna bombat sedan invasionen startade. Om den fallit hade vägen till Odessa legat öppen för angriparna. I stället drevs de tillbaka när ukrainska styrkor återtog det näraliggande Cherson i november. I Mykolaiv slet folk med att bära stora vattenbehållare, som de fyllde med vatten från lastbilar eller köpte från

privata leverantörer. Granatbeskjutningen har skadat stadens vattensystem. Ingenjörer har lyckats få det att fungera genom att leda in bräckvatten, som inte går att dricka och som fräter på ledningarna – överallt syns öppna läckor – men som hållit liv i staden, eller nätt och jämt.

Volodymyr Evsejev, en lokal ekonom, sade att enligt hans uppskattning finns bara 150 000 kvar av de 500 000 invånare Mykolaiv hade före kriget och att bara hälften av regionens bördiga åkrar skulle besås i år. Han hade bildat en kommitté av forskare och näringslivsfolk för att planera för framtiden. Evsejev var optimistisk. Han berättade om hur ny teknologi och moderniserad konstbevattning skulle få regionen att resa sig igen. Ett företag för tomatodling och vidareförädling av dem hade varit bland ”topproducenterna i Europa”. Företagets tillverkningslinjer hade förstörts under striderna, men tjänstemännen var ivriga att få starta på nytt. Inkomsterna av tomatpuré, hade de sagt till honom, gav tio gånger mer per hektar än vete, korn och solrosor som traditionellt dominerat det lokala jordbruket.

Och ändå oroade sig Evsejev för att ju längre kriget pågår desto svårare blir återhämtningen. Som om inte Mykolaiv haft nog av ekonomiska problem före invasionen. I likhet med resten av Ukraina hade man lidit av brist på arbetskraft: många hade farit utomlands och högre löner. Fortfarande hade man duglig arbetskraft i stora företag som Zorya, som tillverkar ångturbiner för fartyg. Men Zorya har varit stängt sedan början av invasionen och arbetarna går endera sysslolösa eller är utspridda runt om i Ukraina och Europa. ”Alla drömmer bara om en sak, att få återvända hem”, sade Evsejev, men om de inte snabbt kan återgå till arbetet riskerar all denna kunskap och färdighet att gå förlorad.

Vad resultatet än må bli kommer kriget att göra Ukrainas katastrofartade demografiska utveckling än värre. Som jag skrev i *The Economist* för en månad sedan var Ukraina, tillsammans med Bosnien, bland de befolkningsmässigt snabbast minskande länderna i världen redan före kriget: mellan 1991 och januari 2022 minskade befolkningen inom de gränser som gällde 1991 med i runda tal 16 procent, följden av mycket låga födelsetal och hög utvandring. I staden Ternopil i västra Ukraina diskuterade jag landets minskande befolkning med demografen Dmytro Sjusjpanov vid Prucha Institutet för Demografi och Sociala Studier. Statistik över enbart födelse- och dödstal visar att läget före februari var ”verkligt svårt”, sade han. Även om siffrorna överdrevs av Covid dog 2021 442 280 fler ukrainare än som föddes i regeringskontrollerade områden.

Ingen kan riktigt säga hur många som är kvar i Ukraina. UHNCR uppger att 7,9 miljoner lämnat landet, även om det i september också rapporterades att cirka 1,2 miljoner återvänt. Eftersom de flesta män i vapenför ålder inte får ge sig av utgörs den överväldigande majoriteten av flyktingarna av kvinnor och barn. Ju länge kriget pågår desto färre kommer att återvända, eftersom de rotat sig utomlands och efter kriget är det tänkbart att männen kommer att ansluta sig till dem.

Enligt BNP per capita – 2021 uppgick den enligt Världsbanken till 4 835 dollar – är Ukraina det fattigaste landet i Europa. Men man behöver bara vara där ett kort tag för att inse att det är betydligt rikare än vad officiell statistik anger. Om landet verkligen var så fattigt skulle de flesta ukrainarnas levnadsstandard vara oerhört mycket sämre än den är. Tymofiy Mylovanov, chef för Kyiv School of Economics, tror att om man inkluderar den informella ekonomin – allt från tillverkning av falska varumärken till skattefusk – kan Ukrainas ekonomi vara dubbelt så hög som den ser ut på papperet. Men kriget har också fått Mylovanov att revidera sin syn på ekonomin. BNP-beräkningar fortsätter att mäta samma saker i krigstid som före, men under krig ”sker en strukturell förändring av vad folk vill ha”, sade han. Ta exempelvis en IT-specialist med en lön på 200 000 dollar före invasionen och som nu blivit mobiliserad och arbetar med säkerhetsfrågor inom satellitkommunikation: ”Enligt BNP-beräkningar skulle vi ha förlorat 200 000 dollar, men i verkligheten räddar han liv.”

Mylovanov tror inte att det finns någon möjlighet att Ukraina kommer att tyna av i decennier på samma sätt som Bosnien. Den dynamik ukrainarna upptäckt genom kriget misstänker han kommer att ge avkastning under lång framtid, locka investerare och uppmuntra folk inom diasporan att återvända. Makten hos förkrigstidens oligarker är på väg att mattas av och landet har redan en väl diversifierad ekonomi med framgångar inom jordbruk, teknologi, stål och flera andra sektorer. Men, säger Mylovanov, än viktigare är att den storartade och oväntade vändning kriget tagit sig sedan februari har förändrat Ukrainas anseende i världen. Tidigare sågs det som fattigt, korrupt, trasigt, i oligarkernas våld och hotat av Ryssland. Nu ses det som "ett vinnarland ... ett land av motstånd, som står för allt annat än bräcklighet och som gett prov på en anmärkningsvärd heroism". Det har, sade han, blivit "ett internationellt varumärke".

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Laurent Geslin: [Demografisk katastrof väntar Ryssland och Ukraina](#) (december 2022)

Adam Tooze: [Ekonomiskt stålbad väntar Ukraina](#) (oktober 2022)

[Ekonomiska aspekter av kriget i Ukraina](#) (artikelsamling, september 2022)

Rajan Menon [Krigets ekonomiska följder](#) (maj 2022)